

Terminološka diskriminacija osoba sa invaliditetom

Terminološka diskriminacija je prilično prisutna u svakodnevnom govoru samih osoba sa invaliditetom, ali najviše pri obraćanju osobama sa invaliditetom.

U okviru edukativne brošure predstavimo najčešće korišćene pogrešne termine, koji negativno utiču na prikaz koji osobe sa invaliditetom imaju o sebi i društvu čiji su punopravni članovi. Često čak i sami medijski radnici koriste ove fraze s namerom da izazovu sažaljenje, stvarajući time pogrešan stav javnosti prema osobama sa invaliditetom kao o grupi koja je pasivna, vredna jedino sažaljenja i pomoći, umesto grupi koja uz adekvatnu podršku može da živi uobičajen, aktivan život.

Da li je ispravno reći „Osobe sa posebnim potrebama“?

Kada govorimo o ljudima, reči i pojmovi koje koristimo mogu doprineti otuđenju i isključivanju, ali i uključivanju.

Koliko puta ste se u svakodnevnom govoru susreli ili ste sami upotrebili izraz „osoba sa posebnim potrebama?“ misleći na osobe sa invaliditetom.

Ali, ovaj termin, iako naizgled dobronameran, suštinski doprinosi otuđenju i isključivanju osoba sa invaliditetom, jer ukazuje na neku posebnost.

Istina je da su osnovne potrebe kao što su potreba za hranom, higijenom, obrazovanjem, kulturom, radom i socijalnim kontaktima, iste za sve ljude, bez obzira na njihove sposobnosti.

Svi mi težimo istim stvarima u životu – sreći, ljubavi, prijateljstvu i podršci od naše zajednice, samo na različite načine i sa različitim resursima te težnje i ostvarujemo.

Umesto da koristimo terminologiju koja može da bude pogrešna i stigmatizirajuća, možemo da se okrenemo rečima koje naglašavaju inkluzivnost i poštovanje.

Zato sledeći put kada budete govorili o ovoj temi, setite se da nema „osoba sa posebnim potrebama“, da smo svi raznoliki, jedinstveni pojedinci.

Umesto toga možete koristiti termine - osoba sa (fizičkim ili mentalnim) invaliditetom, gluva ili slepa osoba, osoba sa posledicama (moždanog udara, multipleks skleroze) i slično.

Tako pokazujete poštovanje i istinski malim delima doprinosite poboljšanju položaja osoba sa invaliditetom.

Kako naš jezik utiče na osobe sa mentalnim ili psihičkim teškoćama?

Naš odnos prema pojavama i ljudima odražava se kroz pojmove kojim ih opisujemo

Neadekvatna terminologija ne samo da nastavlja i produbljuje stereotipe prema određenim grupama, već potencijalno ugrožava i nas same, ako ikada postanemo deo te grupe.

Kada nekog etiketiramo sa „mentalno poremećen, lud, mentalno oboleo“, mi stigmatizujemo i doprinosimo autostigmatizaciji osobe sa mentalnim ili psihičkim teškoćama i ograničavamo mogućnost kvalitetnog života i poboljšanja stanja.

Stoga, kako bi izbegli etikete i isključenost, u slučaju psihičkih i mentalnih teškoća, koje se svakome mogu desiti u svakodnevnom životu ili kao posledica starenja, ljudi ne traže pomoć.

Zato, upotrebljavajmo termine poput „osoba sa mentalnom ili psihičkom teškoćom“, odnosno „osobe sa psihosocijalnim invaliditetom“ jer ti termini uvažavaju individualnost, poštuju i promovišu ličnost i otvaraju prostor za uključenost.

Kako reči oblikuju percepciju osoba sa intelektualnim teškoćama?

Kada govorimo o ljudima, reči i pojmovi koje koristimo mogu doprineti otuđenju i isključivanju ali i uključivanju.

Ako za nekoga, koga hoćemo da unizimo, kažemo da je „mentalno retardiran“, „debil“ ili „imbecil“, mi zapravo diskriminišemo osobe sa intelektualnim teškoćama i šaljemo poruku da su manje vredne, neadekvatne, a samim tim nepoželjne.

Istina je da osobe koje imaju teškoće u intelektualnom funkcionisanju, uz adekvatnu podršku, mogu doprineti društvu, imati kvalitetan život, a svakako moraju ostvarivati sva ljudska prava.

Zato, sledeći put se setite da smo svi raznoliki, jedinstveni pojedinci i koristite termin osoba sa intelektualnim invaliditetom.

Tako pokazujete poštovanje i malim delima istinski doprinosite poboljšanju položaja osoba sa invaliditetom.

Zašto je termin „nepokretan” pogrešan?

Jezikom se ne prenose samo informacije, već i stavovi i shvatanja, stoga je važno obratiti pažnju na reči i izraze koje koristimo, jer oni mogu imati dubok uticaj na naše međusobne odnose i doprineti otuđenju ili uključivanju.

Jedan od pogrešnih i besmislenih izraza jeste i „nepokretan”, kojim se u svakodnevnom govoru označavaju osobe koje upravo za kretanje koriste različita pomagala, najčešće kolica ili štace.

Termin nepokretan je ostao iz vremena kada su osobe sa invaliditetom zaista provodile život, statične, u krevetu ili kući, ali danas znamo da se uz adekvatna pomagala i podršku može čak plesati, roniti, skakati padobranom, snimati film.

Adekvatan termin koji treba da se koristi u ovom slučaju može biti „korisnik kolica” ili „korisnik pomagala za kretanje” ili ukoliko je reč o osobi koja ne koristi pomagala koristiti „osoba sa smanjenom pokretljivošću” ili „osoba sa ograničenom pokretljivošću”.

Tako stavljate akcenat na mogućnosti osoba sa invaliditetom i malim delima istinski doprinosite poboljšanju položaja osoba sa invaliditetom.

Kako se frazama poput „prikovan za kolica” šire netačne predstave?

Kada govorimo o ljudima, reči i pojmovi koje koristimo mogu doprineti otuđenju i isključivanju, ali i uključivanju.

U medijima se često može čuti „vezan ili vezana, odnosno prikovan ili prikovana za invalidska kolica”.

Ovo su fraze koje novinari koriste s namerom da izazovu sažaljenje, stvarajući time pogrešan stav javnosti prema osobama sa invaliditetom kao o grupi koja je pasivna, vredna jedino sažaljenja i pomoći, umesto grupi koja uz adekvatnu podršku može da živi uobičajen, aktivan život.

I zato, iz razloga što osobe sa invaliditetom, nisu vezane nikakvim kanapima ili lancima za svoja pomagala, već koriste kolica za svakodnevno aktivno funkcionisanje i obavljanje različitih privatnih i profesionalnih uloga, koristimo frazu „korisnik, odnosno korisnica kolica”.

Dakle, jezik ima moć da oblikuje naše stavove i ponašanje prema drugima, a korišćenjem terminologije koja promovise inkluziju i razumevanje, možemo zajedno raditi na stvaranju boljeg i pravednijeg društva za sve.

Terminološka diskriminacija osoba niskog rasta

Upotreba reči i izraza u našem svakodnevnom govoru nije bez posledica.

Termini mogu odražavati stereotipe i predrasude, i mogu biti odraz svođenja osobe samo na jednu karakteristiku.

Jedan takav izraz je i „kepec” koji se često koristi kako bi se označile osobe niskog rasta.

Termini „kepec” ili „patuljak” imaju negativno i ponižavajuće značenje i potiru postojanje osobenosti, ličnosti i raznolikosti identiteta ljudi izrazito niskog rasta.

Kao što je važno doprineti otklanjanju neprestanih prepreka sa kojima se susreću, u svetu koji je skrojen prema ljudima tipične visine i u kome im nisu dostupni sistemi podrške kao za druge osobe sa invaliditetom, važno je govoriti sa i o osobama izrazito niskog rasta sa uvažavanjem.

Na taj način, možemo doprineti stvaranju društva u kojem se svako poštuje, prihvata i podržava, bez obzira na izgled, fizičke ili intelektualne karakteristike.

Reči imaju moć da oblikuju naše stavove i ponašanje prema drugima, i zato je važno da budemo pažljivi u izboru rečnika kako bismo stvorili inkluzivno okruženje za sve.

Invaliditet nije bolest, već stanje

Kada govorimo o ljudima, reči i pojmovi koje koristimo mogu doprineti otuđenju i isključivanju, ali i uključivanju.

Često se u svakodnevnom govoru i u medijima za neku osobu sa invaliditetom može čuti „bolestan” ili „boluje od...”.

Međutim, iako invaliditet može nastati kao posledica nekih bolesti - invaliditet nije bolest, već stanje.

Kada koristimo termin bolestan/na, nesvesno se prema toj osobi ponašamo sa strahom, sažaljenjem, distancom, kao da je nemoćna, bez želja i prava glasa, što sve dovodi do isključenosti i do diskriminacije osoba sa invaliditetom.

Stoga govorimo: osoba sa posledicama cerebralne paralize, (distrofije, multipla skleroze, moždanog udara), ili osoba sa distrofijom, cerebralnom paralizom, paraplegijom...

Ispravnim terminima stvaramo prostor u kome su osobe sa invaliditetom poštovane, uvažavane i podržane kao osobe, da ostvare svoje pune kapacitete.

Kako reči oblikuju percepciju osobama sa komunikacionim izazovima

Način na koji se koristi jezik kada govorimo o osobama sa komunikacionim izazovima igra značajnu ulogu u tome kako ih doživljavamo i razumemo.

U svakodnevnom govoru termini „nem, mutav“ se često koriste za gluve osobe, osobe sa autizmom ili osobe sa posledicama cerebralne paralize, pod pretpostavkom da ne mogu da govore, ni da komuniciraju, a to dalje vodi ka omalovažavanju i diskriminaciji.

Korišćenjem termina „neverbalna osoba“ ili „osoba koja otežano govori“, akcenat stavljamo na osobu, koju dalje poštujemo i vrednujemo.

Takođe, razumemo da neke osobe koriste za sporazumevanje znakovni jezik ili razna asistivna pomagala i da je neophodno uklanjati sve komunikacijske barijere odnosno graditi društvo u kome će svima biti omogućeno da se informišu, sporazumevaju i izražavaju.

Sistemska rešenja i strpljenje za osobu koja netipično komunicira, obezbeđuju dostojanstvo i uključenost, na koja svako ima pravo.

Korišćenjem pravilne terminologije doprinećemo stvaranju društva u kome će se poštovati pravo na raznolikost i jedinstvenost i koje će biti društvo omogućavanja.

Zašto je izraz „invalid“ pogrešan?

Kada govorimo o ljudima, reči i pojmovi koje koristimo mogu doprineti otuđenju i isključivanju, ali i uključivanju.

U svakodnevnoj komunikaciji često se koristi izraz „invalid“ kada se govori o osobama sa invaliditetom.

Iako se na prvi pogled čini bezazlenim, termin „invalid“ je pogrešan, jer sugerise da je osoba prepoznatljiva isključivo po invaliditetu i da je celokupno „ne-validna“.

Ovaj termin proizilazi iz društvenog doživljavanja i tretiranja invaliditeta kao tragedije, nesposobnosti i tereta za porodicu i društvo u celini.

U savremenom društvu, i u jeziku i u tretmanu, stavljamo akcenat na osobu, jer prepoznajemo da su osobama sa invaliditetom ograničene mogućnosti za učešće u normalnom životu zajednice na ravnopravnom nivou sa drugima, zbog fizičkih i socijalnih prepreka, a ne samo zbog oštećenja.

Zato, koristimo izraze kao što su „osoba sa fizičkim ili mentalnim invaliditetom“, „gluva ili slepa osoba“, ili „osoba sa posledicama (moždanog udara, multipla skleroze i slično)“.

Kada koristimo adekvatnu terminologiju, šaljemo poruku da cenimo raznolikost i individualnost svake osobe i činimo važan korak ka stvaranju inkluzivnijeg društva u kojem se svaka osoba oseća prihvaćeno i podržano.

Koristiti skraćenicu „OSI” ili ne?

Način na koji koristimo reči kada govorimo o osobama sa invaliditetom igra ključnu ulogu u tome kako ih percipiramo i razumemo.

Skraćenica „OSI”, koja se često koristi umesto punog izraza „osobe sa invaliditetom”, može izazvati zabunu i nesporazume, iako se možda koristi iz razloga praktičnosti jer je mnogo kraća.

Međutim, važno je shvatiti da korišćenje skraćenicice može negativno uticati na percepciju osoba sa invaliditetom, jer se može stvoriti utisak da su osobe sa invaliditetom grupisani pojedinci, odnosno zatvorena, homogena, izolovana grupa.

Da bismo promovisali inkluziju i poštovanje različitosti, trebali bismo koristiti puni izraz - „osobe sa invaliditetom”. Ovaj pojam je jasan i ne ostavlja prostor za nesporazume ili neprikladne konotacije.

Dobro je znati da sam termin „osobe sa invaliditetom”, označava osobe sa urođenim ili stečenim fizičkim, senzornim, intelektualnim ili emocionalnim oštećenjem, koje nemaju ili imaju ograničene mogućnosti za učešće u normalnom životu zajednice na ravnopravnom nivou sa drugima, zbog fizičkih i socijalnih prepreka.

Korišćenjem ovog adekvatnog termina, doprinosimo stvaranju društva koje ceni raznolikost i osigurava da se svi osećaju uključenim i poštovanim.

Izrazi „autističan” ili „autističar” su pogrešni

Terminologija koju koristimo u svakodnevnom jeziku, često odražava naše stavove i razumevanje prema različitim aspektima ljudske raznolikosti.

Nažalost, često se suočavamo sa terminima kao što su „autističan” ili „autističar” koji se koriste kada govorimo o osobama sa autizmom.

Međutim, ovakvi izrazi su pogrešni, jer fokus stavljaju isključivo na autizam, kao dominantnu ili jedinu ličnu karakteristiku osobe.

Adekvatan i poželjan termin je „osoba sa autizmom”, „osoba iz spektra autizma”, ili „neurodivergentna osoba”.

Ovi izrazi postavljaju osobu ispred njenog stanja i naglašavaju da su ljudi sa autizmom mnogo više od svoje dijagnoze, naročito što se autizam kod različitih ljudi manifestuje raznoliko.

Svaka osoba je jedinstvena sa svojim vlastitim talentima, interesovanjima i osobinama, koje ih čine posebnim.

Kada koristimo adekvatne termine, promoviramo razumevanje i poštovanje svake individue, a istovremeno priznajemo prisustvo autizma kao dela njihovog identiteta.

Ovaj pristup nam pomaže da izbegnemo stereotipe i predrasude i da stvorimo inkluzivno društvo u kojem se svako poštuje i prihvata.

„Mi“ i „Oni“

U mnogim slučajevima, termini koje koristimo mogu odražavati duboke predrasude ili stereotipe.

Često se u našem društvu koriste izrazi „zdravi“ i „normalni“ kako bi se opisale osobe bez invaliditeta, što implicira da su osobe sa invaliditetom „bolesne“ i „nenormalne“.

Termini poput „normalna škola“ i „specijalna škola“ ili „normalne osobe“ nisu adekvatni i odraz su određenih predrasuda.

Ovakvo shvatanje dovodi do socijalne distance prema osobama sa invaliditetom, pa i diskriminacije.

Invaliditet sam po sebi nije bolest, već stanje. Iako postoje izvesna odstupanja od tipičnog načina funkcionisanja većine ljudi, invaliditet je odraz raznolikosti funkcionisanja ljudskog tela i uma, a ne nenormalnosti.

Ukoliko postoji potreba da se ukaže na različitost – poželjno je koristiti termin „tipično: tipična populacija, tipična škola...“

Korišćenjem neutralnih termina, koji ne etiketiraju i koji nemaju pežorativno značenje, doprinosimo stvaranju ravnopravnijeg društva.

Neprimereni izrazi dovode do isključenosti osoba sa invaliditetom

Jezikom se ne prenose samo informacije, već i stavovi i shvatanja, stoga je važno obratiti pažnju na reči i izraze koje koristimo, jer oni mogu imati dubok uticaj na naše međusobne odnose i doprineti otuđenju ili uključivanju.

Ipak, često se suočavamo s neprimerenim izrazima koji se odnose na osobe sa invaliditetom poput - „bogalj“, „idiot“, „imbecil“, „debil“, „retard“, „bolid“ i slično, i pošto se koriste u negativnom kontekstu, ne samo da su uvredljivi već doprinose većoj isključenosti osoba sa invaliditetom.

Umesto da koristimo takve problematične i diskriminišuće izraze, trebali bismo koristiti reči koje odražavaju istinsku raznolikost i ljudskost.

Dakle, jezik ima moć da oblikuje naše stavove i ponašanje prema drugima, a korišćenjem terminologije koja promovise inkluziju i razumevanje, možemo zajedno raditi na stvaranju boljeg i pravednijeg društva za sve.

Uprkos barijerama i predrasudama, a ne invaliditetu

Kada govorimo o osobama sa invaliditetom, osim nediskriminišuće terminologije, važan je i kontekst.

Tako na primer, kada kažemo „takve osobe“ u stvari akcenat stavljamo na nepoželjnu fizičku ili mentalnu karakteristiku osobe i govorimo da postoje dve suprotstavljene grupe: mi i oni.

Ili, „uprkos invaliditetu - završio fakultet, rodila dete, najbolji advokat/advokatica“, što izražava predrasudu da je invaliditet jedina prepreka za kvalitetan život

i govori da se od osoba sa invaliditetom ne očekuje da se ostvaruju u raznim profesionalnim, privatnim ulogama, pa kada to ipak ostvare, proglašavamo ih „superherojima“.

Istina je da se osobe sa invaliditetom ostvaruju u raznim ulogama uprkos odsustvu systemske podrške, uprkos raznim barijerama i predrasudama, a ne invaliditetu. To ih ipak ne čini superherojima.

Važno je da nam bude sasvim očekivano, da osobe sa invaliditetom budu studenti, kolege, umetnici, činovnici, menadžeri, partneri, roditelji, ali i da društvo bude tako organizovano da postoje ravnopravni uslovi za sve.

Zašto je pogrešno reći „mlade ili odrasle osobe sa smetnjama u razvoju“?

Reči, odnosno terminologija koju koristimo, održava naš odnos i odnos društva prema osobama sa invaliditetom.

Neretko se može čuti termin „mlade ili odrasle osobe sa smetnjama u razvoju“, pri čemu se misli na osobe sa intelektualnim invaliditetom.

Ovaj termin je neadekvatan jer se razvoj završava oko osamnaeste godine i referiše na decu, a u kategoriju mladih spadaju osobe do navršениh trideset godina.

Budući da je razvoj proces koji se odnosi na decu, korišćenje termina „odrasli sa smetnjama u razvoju“ za posledicu ima to da se društvo prema odraslima sa intelektualnim invaliditetom ophodi kao prema deci, a neretko se u komunikaciji čak i nazivaju decom.

Iako danas prepoznajemo važnost poštovanja dečijih prava, autentičnosti i potreba, mladi i odrasli sa intelektualnim invaliditetom, bez obzira na vrstu i stepen oštećenja, nisu deca, ne funkcionišu kao deca i imaju prava i potrebe kao odrasli.

Uvažavanjem ličnosti i doba osoba sa intelektualnim invaliditetom doprinosimo poboljšanju položaja osoba sa invaliditetom i razvoju društva uopšte.

U zaključnim razmatranjima ove edukativne brošure, želimo istaći njenu dvostruku svrhu: kao sredstvo za širenje znanja i kao poziv na odgovorno korišćenje tog znanja. Dok je cilj brošure da obogati razumevanje i podstakne razmišljanje o temama od suštinskog značaja, neophodno je naglasiti važnost etičkog pristupa u deljenju i korišćenju informacija koje se ovde nalaze.

Svaki čitalac ima slobodu da koristi uvide i informacije pružene u ovoj brošuri u cilju promovisanja obrazovanja, razvoja i inkluzivnosti unutar svojih zajednica i profesionalnih okvira. Međutim, svako preuzimanje i korišćenje materijala iz ove publikacije zahteva obavezno navođenje izvora, kako bi se očuvala intelektualna pravda i omogućilo drugima da pristupe originalnom izvoru za dalje istraživanje i učenje.

Ovaj zahtev ne samo da reflektuje poštovanje prema autorskom radu i trudu uloženom u stvaranje ove brošure, već je i odraz šireg principa akademske integriteta i poštovanja intelektualne svojine. U duhu akademske i edukativne zajednice, pozivamo sve korisnike da deluju u skladu sa ovim principima, čime doprinose kulturi poštovanja, dijaloga i kontinuiranog učenja.

Zahvaljujemo se svima koji su odvojili vreme da se upuste u razmatranje sadržaja ove brošure. Nadamo se da će informacije koje ste ovde pronašli služiti kao temelj za dalje istraživanje, razvoj i primenu u praksi, uz stalno poštovanje i priznavanje doprinosa onih koji su omogućili da ovo znanje bude dostupno.

WEBINFO 2023.

Saradnici:

Tijana Janković

Milesa Milinković

Zoran Đurić

